

УДК 159.922+159.943

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ КОНСТРУКТИВНОГО ПЕРФЕКЦІОНІЗМУ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ОФІЦЕРА

Кузіна В.Д.

Інститут психології імені Г.С. Костюка
Національної академії педагогічних наук України

Розглянуто психологічні шляхи розвитку конструктивного перфекціонізму та професійної ідентичності офіцера. Досліджено сучасні психологічні технології оптимізації перфекціоністських настанов особистості. Розглянуто моделі психологічного супроводу професійного розвитку особистості перфекціоніста. Описано варіанти та етапи психологічних тренінгів розвитку професійної ідентичності фахівців різного профілю. Оптимальним засобом розвитку конструктивного перфекціонізму та професійної ідентичності сучасного офіцера визначено професійно-орієнтований тренінг на основі моделі взаємозв'язку їх показників.

Ключові слова: особистість, перфекціонізм, професійна ідентичність, офіцер, розвиток, тренінг.

Постановка проблеми. У сучасних реаліях Військово-професійної діяльності офіцерів Збройних Сил України в умовах гібридної війни особливо актуалізується проблема підвищення ефективності забезпечення ними обороноздатності держави. Як показують проведені дослідження, на якість виконання офіцерами службових обов'язків та досягнення високої результативності виконання функціональних завдань за призначенням впливають особливості взаємозв'язку рис перфекціонізму та професійної ідентичності. Зокрема розвинений деструктивний перфекціонізм заважає становленню активної та стійкої професійної ідентичності офіцера, сприяє порушенню механізмів ідентифікації, застряганню на рівні невиразної зі статусом мораторію або дифузної професійної ідентичності. У зв'язку з цим виникає необхідність оптимізації та розвитку зазначених особистісних характеристик сучасного офіцера.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових джерел показує, що в сучасній психологічній практиці застосовуються психотренінгові та психокорекційні програми оптимізації перфекціоністських настанов та розвитку конструктивного перфекціонізму особистості (М.В. Коваленко, О.І. Кононенко, М.В. Ларських, О.О. Лоза, А.С. Распопова, Г.Л. Чепурна).

Важливими у роботі з корекції перфекціоністських настанов особистості є техніки оптимізації рівня домагань. Суттєвий вклад у розвиток шляхів та методів оптимізації й розвитку життєвих та професійних домагань особистості здійснили українські вчені (С.Д. Максименко, В.І. Осьодло, В.Г. Панок, Г.В. Рудь, Т.М. Титаренко та ін.).

Проблематика формування та розвитку професійної ідентичності особистості достатньо широко представлена в роботах українських (А.С. Борисюк, Н.Ю. Волянчук, А.М. Лукіянчук, С.Д. Максименко, В.І. Осьодло, О.В. Радзімовська) та зарубіжних (Т.А. Мардасова, П.Р. Юсупов, Л.М. Мітіна, Ю.П. Поварьонков, М.С. Пряжніков, І.Б. Субботін, Л.Б. Шнейдер) вчених. На важливість розвитку професійної ідентичності через опору на власні потенційні можливості у контексті суб'єктності професіонала наголошують А.О. Деркач, Н.Ю. Волянчук, Г.В. Ложкін, В.І. Осьодло, В.Ф. Вінтоняк, І.Б. Субботін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На нашу думку, розвитку досягнутої професійної ідентичності особистос-

ті офіцера сприяє помірний рівень перфекціоністських настанов – конструктивний (адаптивний) перфекціонізм. Враховуючи виявлені взаємозв'язки між рівнем розвитку перфекціонізму офіцерів та змістовими характеристиками їх професійної ідентичності, припускаємо ефективність взаємоузгодженого розвитку конструктивного перфекціонізму та досягнутої професійної ідентичності через активізацію її механізмів за інформаційним стилем.

Спираючись на проведений теоретичний аналіз досліджень змістових характеристик перфекціонізму та одержаних емпіричних показників зазначимо, що для конструктивного перфекціонізму сучасного офіцера характерними є такі характеристики особистості, як: активна життєва позиція, реалістично високі стандарти та домагання, визнання та прийняття власних ресурсів і обмежень, реалістичні уявлення про свої можливості й результативність, мотивація досягнення успіху, усвідомлення корисності помилок, розумне сприйняття критики й відкритість досвіду, переживання задоволення від діяльності.

Змістовими характеристиками особистості офіцера з досягнутою професійною ідентичністю є: конгруентні уявлення про себе-професіонала та професію, диференційований професійний «Я-образ», адекватна професійна самооцінка, відчуття власної компетентності, ефективності, задоволеність своєї успішністю у професійній діяльності, кар'єрою, суб'єктна активність, самоефективність, переживання професійної задоволеності, узгодженість особистісних та професійних цінностей, сформовані професійні цілі на майбутнє, спрямованість на справу, поведінкова й інтелектуальна гнучкість.

Метою статті є проведення аналізу сучасних підходів до оптимізації перфекціонізму та професійної ідентичності особистості та визначення оптимальних шляхів та способів розвитку конструктивного (адаптивного) перфекціонізму та досягнутої професійної ідентичності офіцерів.

Виклад основного матеріалу. Перфекціонізм, не зважаючи на його стійкість як особистісної риси, здатний піддаватися корекції під впливом інтегративного тренінгу з урахуванням спрямування вправ на мотиваційний, когнітивний, емоційний та поведінковий його рівні. Зокрема Г.Л. Чепурна зазначає, що важливо впливати на особистість як на макрорівні (індивідуальному), так і на мезо-

рівні, створюючи таким чином сприятливі умови для формування адаптивного перфекціонізму [16]. У розробленій програмі формування конструктивного перфекціонізму М.В. Ларських, спираючись на ідеї когнітивно-біхевіористичного, психодинамічного, екзистенційно-гуманістичного, культурологічного підходів та положення біопсихосоціальної моделі емоційних порушень, виокремлює чотири етапи психотренінгової роботи: інформаційно-мотиваційний, когнітивно-емоційний, міжособистісний і інтеграційний [7].

З метою оптимізації перфекціонізму державних службовців О.О. Лоза вважає доцільним проводити роботу з удосконалення організації діяльності та системи добору, психологічного супроводження їх професійного розвитку [8].

Тренінгова програма формування конструктивного перфекціонізму у спортсменів А.С. Распопової, спрямована на розвиток самопізнання, впевненості в собі, цілепокладання та інтернальності, сприяє зниженню перфекціонізму, орієнтованого на інших, тривожності, радикалізму та нонконформізму, підвищення інтернальності досягнення, мотивації досягнення успіху, самооцінки, уміння довіряти колегам [13].

Розроблена М.В. Коваленко програма психокорекції та психопрофілактики дезадаптивних станів студентів з високим рівнем перфекціонізму має на меті розвиток адаптивного перфекціонізму, адекватних перфекційних стандартів, самооцінки та особистісного потенціалу, здатності до цілісного самосприйняття, розширення навичок ефективного спілкування та міжособистісної взаємодії, зниження дезадаптивних станів та соціальної фрустрації [5].

Програма корекції негативних аспектів перфекціонізму О.І. Кононенко базується на когнітивістському підході, положеннях гуманістичної психології та спрямована на розвиток уявлення про себе (доброзичливості, альтруїстичності, авторитарності, агресивності, підлеглості), провідних особистісних рис (врівноваженості, відкритості, екстра-інтраверсії, невротичності, сором'язливості) та соціально-психологічної адаптації (адаптивності, прийняття себе та інших, внутрішнього контролю, емоційного комфорту) осіб з негативним типом перфекціонізму [6].

Технології оптимізації життєвих домагань за Т.М. Титаренко, засновані на соціально-психологічних механізмах розгортання домагальної активності. Технологія означування, семіотизації дозволяє наблизити дівість життєвих домагань, структурувати бажане майбутнє, через випереджаючі сьогодення актуальні очікування та прагнення. Технологія наративізації забезпечує створення творчого наративу (розгорнутих мовних висловів з сюжетом та учасниками) про власне майбутнє. Технологія цілепокладання забезпечує вибудовування конкретної життєвої програми на основі планів, завдань, їх втілення у ієрархію близьких та подальших цілей, що відбувається через включення «переозначених» під час семіотизації життєвих домагань до відрефлексованого і відкоригованого життєвого сценарію [4, с. 371-382].

У контексті оптимізації перфекціонізму через домагання у професійній діяльності цінними є апробовані тренінги розвитку життєвих та кар'єрних домагань. Соціально-психологічний

тренінг розвитку життєвих домагань передбачає розвиток мотиваційно-ціннісних, операційно-регуляторних та рефлексивних основ самодійснення та саморозгортання особистості [10]. Програма психологічного тренінгу розвитку кар'єрних домагань офіцерів спрямована на освоєння офіцерами технік кар'єрного планування (самоменеджменту), освоєння навичок самопрезентації та розвитку кар'єрного потенціалу, підвищення кар'єрної компетентності, здатності управляти власною кар'єрою, досягаючи вершин особистісного й професійного розвитку [15].

За Л.Б. Шнейдер необхідно комплексно підходити до розвитку професійної ідентичності особистості шляхом охоплення усіх етапів навчання та виховання майбутнього професіонала з метою цілеспрямованого впливу на становлення та розвиток професійної самосвідомості. Вчена наголошує на ефективності застосування активних соціально-психологічних методів навчання (тренінгових технологій) в процесі розвитку профіциентності [17]. А.С. Борисюк доповнюючи дані положення визначає, що підвищенню ефективності процесу становлення професійної ідентичності сприяють інноваційні соціально-психологічні технології у вигляді спеціально організованого професійно орієнтованого навчання, психотренінгової процедури розвитку ставлення до себе як до професіонала, до професії та до професійної спільноти [1].

У програмі розвитку професійної ідентичності А.М. Лукіяничук розвиток компонентів взаємопов'язаних професійної ідентичності (когнітивного, гностичного, комунікативного, емпатійного та емоційно-вольового) проводиться шляхом формування професійного образу «Я» через усвідомлення своїх професійних можливостей, вибір способів професійного самовдосконалення, ототожнення себе з професійною групою, розвиток комунікативності, емпатійності, емоційно-вольових якостей особистості [9].

Розроблений О.В. Радзімовською тренінг професійної ідентичності орієнтований на розвиток осмисленості життя, сформованості професійних цінностей, мотивів, самореалізації, професійного самоставлення, активності, цілеспрямованості, мотивації успіху, професійного планування та цілепокладання [12].

У системі психологічного супроводу професійного становлення суб'єкта для розвитку професійної ідентичності Н.Ю. Волянюк застосовує програму суб'єктно-орієнтованого психологічного тренінгу футуристичних навичок та вмій фахівця, спрямований на розширення та збагачення професійної самосвідомості, формування професійної «Я-концепції», ознайомлення з життєвими стратегіями (благополуччя, успіху, самореалізації), перегляд уявлень, понять та розуміння власного професійного плану [3].

З метою підвищення професійно-психологічного потенціалу офіцерів через розвиток їх суб'єктності В.І. Осьодло розроблено комплексну систему їх психологічного супроводження, розвивально-корегувальний комплекс якої спрямований на розвиток рефлексивного, мотиваційного, діяльнісного компонентів суб'єктності особистості офіцера (містить тренінг рефлексії, мотиваційний і професійний) [11].

Розвиток професійного «Я-образу» офіцера в умовах професійного навчання за В.Ф. Вінтоняк ефективний за допомогою професійно-орієнтованого тренінгу на основі розвитку диференційованості компонентів професійного «Я-образу». Тренінг передбачає розвиток функціональної успішності офіцерів у професійному просторі шляхом розвитку інтернальності, мотивації досягнення, аутопсихологічної компетентності, самоставлення, самооцінки. Тренінгові процедури спрямовані на розвиток професійної компетентності, самостійності і впевненості у собі, мотивації досягнення, рефлексії [2].

І.Б. Субботін визначає особливу роль тренінгу професійної ідентичності і практико-орієнтованого навчання у розвитку професійної ідентичності офіцерів, що сприяють досягненню виразного активного її рівня, забезпечують активізацію процесів професійного становлення і саморозвитку, стабілізацію структурних компонентів професійної ідентичності, покращують комунікативні, інтерактивні і перцептивні якості, адекватні уяв-

ленням офіцера про себе та виконувани професійні задачі [14].

Висновки і пропозиції. Таким чином, серед проаналізованих підходів, методів та способів розвитку професійної ідентичності та оптимізації перфекціоністських настанов особистості переважно домінують психотренінгові технології, включені до комплексної системи психологічного супроводження з урахуванням структурних компонентів перфекціонізму особистості та її професійної ідентичності. У зв'язку з цим вважаємо найбільш оптимальним розвивати конструктивний перфекціонізм та сприяти розвитку досягнутої професійної ідентичності офіцерів засобами професійно-орієнтованого тренінгу на основі моделі взаємозв'язку їх показників за когнітивно-рефлексивним, суб'єктно-особистісним, операційно-регуляційним і результативно-діяльним критеріями. Перспектива подальших досліджень полягає у розробленні програми тренінгу розвитку конструктивного перфекціонізму та професійної ідентичності офіцерів.

Список літератури:

1. Борисюк А. С. Соціально-психологічні засади становлення професійної ідентичності майбутнього медичного психолога: автореф. дис. доктора психол. наук: 19.00.05 / А. С. Борисюк; Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. – К., 2011. – 32 с.
2. Вінтоняк В. Ф. Професійний «Я-образ» як чинник визначення офіцером стратегії кар'єрного зростання: дис. канд. психол. наук: 19.00.10 / В. Ф. Вінтоняк; Київ. нац. торг.-екоп. ун-т. – Київ, 2014. – 246 с.
3. Воляннюк Н. Ю. Психологія професійного становлення тренера: монографія / Н. Ю. Воляннюк. – Луцьк: Волинська обл. друкарня, 2006. – 444 с.
4. Життєві домагання особистості: [монографія] / [Т. М. Титаренко І. В. Лебединська, Н. В. Анікіна, О. Я. Кляпець та ін.]; за ред. Т. М. Титаренко. – К.: Педагогічна думка, 2007. – 456 с.
5. Коваленко М. В. Програма психокорекції та психопрофілактики дезадаптивних станів у студентів з високим рівнем перфекціонізму / М. В. Коваленко // Biomedical and biosocial anthropology. – 2014. – № 23. – С. 217-219.
6. Кононенко О. І. Обґрунтування та зміст програми корекції негативних аспектів перфекціонізму / О. І. Кононенко // Вісник Одеського національного університету. Серія: Психологія. – 2016. – Т. 21, Вип. 1. – С. 109-117.
7. Ларських М. В. Формирование конструктивного перфекционизма педагога: дис. канд. псих. наук: 19.00.07 / Л. М. Владимировна. – Воронеж, 2011. – 162 с.
8. Лоза О. О. Особливості перфекціонізму як особистісної риси державних службовців: дис. канд. псих. наук: 19.00.01 / О. О. Лоза. – К., 2015. – 206 с.
9. Лукіянчук А. М. Розвиток професійної ідентичності у майбутніх молодших спеціалістів педагогічного профілю: автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.07 / А. М. Лукіянчук. – Луцьк, 2010. – 18 с.
10. Мовмига Н. Є. Гендерні особливості життєвих домагань майбутніх правоохоронців: автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.06 / Н. Є. Мовмига; Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2014. – 22 с.
11. Осьодло В. І. Психологія професійного становлення офіцера: [монографія] / В. І. Осьодло. – К.: ПП «Золоті ворота», 2012. – 463 с.
12. Радзімовська О. В. Психологічні чинники розвитку професійної ідентичності учнів професійно-технічних навчальних закладів: дис. канд. психол. наук: 19.00.07 / О. В. Радзімовська; Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України. – Київ, 2017. – 309 с.
13. Распопова А. С. Психологический тренинг как средство формирования конструктивного проявления перфекционизма у спортсменов / А. С. Распопова // Спортивный психолог. – 2011. – № 3 (24). – С. 71-75.
14. Субботин И. Б. Развитие профессиональной идентичности офицеров воспитательных структур в процессе подготовки в вузах: дис. канд. психол. наук: 19.00.03. – М., 2003. – 210 с.
15. Татарінов Є. В. Психологічні особливості розвитку кар'єрних домагань офіцерів Збройних Сил України: дис. канд. психол. наук: 19.00.09 / Є. В. Татарінов; Нац. ун-т оборони України. – К.: [б. и.], 2011. – 233 с.
16. Чепурна Г. Л. Соціально-психологічні особливості перфекціонізму молоді: дис. канд. псих. наук: 19.00.05 / Г. Л. Чепурна. – К., 2013. – 242 с.
17. Шнейдер Л. Б. Профессиональная идентичность: теория, эксперимент, тренинг: [учебное пособие] / Л. Б. Шнейдер. – М. МСПИ; Воронеж: МОДЭК, 2004. – 600 с.

Кузина В.Д.

Институт психологии имени Г.С. Костюка
Национальной академии наук Украины

СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К РАЗВИТИЮ КОНСТРУКТИВНОГО ПЕРФЕКЦИОНИЗМА И ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ ОФИЦЕРА

Аннотация

Рассмотрены психологические пути развития конструктивного перфекционизма и профессиональной идентичности офицера. Исследованы современные психологические технологии оптимизации перфекционистских установок личности. Рассмотрены модели психологического сопровождения профессионального развития личности перфекциониста. Описаны варианты и этапы психологических тренингов развития профессиональной идентичности специалистов различного профиля. Оптимальным средством развития конструктивного перфекционизма и профессиональной идентичности современного офицера определен профессионально-ориентированный тренинг на основе модели взаимосвязи их показателей.

Ключевые слова: перфекционизм, профессиональная идентичность, личность, офицер, развитие, тренинг.

Kuzina V.D.

G.S. Kostiuk Institute of Psychology
of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine

MODERN WAYS TO DEVELOPMENT OF CONSTRUCTIVE PERFECTIONISM AND PROFESSIONAL IDENTITY OF OFFICER

Summary

The psychological ways of development of constructive perfectionism and professional identity of an officer are considered. The modern psychological technologies of optimization of perfectionist personality guides are investigated. The models of psychological support of professional development of personality of perfectionist are considered. Describes variants and stages of psychological trainings for the development of professional identity of specialists of different profiles. The professional way of developing constructive perfectionism and professional identity of a modern officer is based on a professional-oriented training based on the model of the interrelation of their indicators.

Keywords: perfectionism, professional identity, personality, officer, development, training.